

Slovstvo.

SLOVENSKO SLOVSTVO.

Knjige Matice Slovenske.

Letopis Matice Slovenske za leto 1892.
Uredil Ant. Bartel. Založila in izdala Matica Slovenska. Natisnila »Narodna Tiskarna«. V Ljubljani 1892. — Ko bi hoteli to knjigo oceniti po vseh njenih vrlinah, morali bi napisati strokovnjaško razpravo, kakoršna bi ne bila primerna temu listu. Zato si oglejmo posamezne spise toliko, kolikor zanimajo lahko vsakega omikanega Slovenca. — Prvi spis: »Iz besednega zaklada narodovega. Spisal dr. Karol Štrekelj.« Prav razveselil nas je ta sestavek. Mnogo besedij, živčih med slovenskim narodom na Primorskem, razloženih je tu etimološko ali po izviri. Mnogo jih bode pač sprejel tudi profesor Pleteršnik v »Slovár«. Marsikatera je ptujka s slovenskim licem, toda narodu je sedaj domača. Ali naj jo zavržemo? Dr. Štrekelj je za to, da se naš jezik slobodno razvija, in torej ne zametuje že udomačenih ptujk. Pravi (str. 1): »Saj so te postale ravno tako lastnina narodova, kakor domačinke, in ločiti jih vé od teh navadno samo strokovnjak. Ne samo smes, ampak celo škodljiv se mi zdi strah pred njimi...» Za tako slobodo jezika smo tudi mi. Poudarjal jo je že tudi »Dom in Svet« večkrat. (Prim. n. pr. l. 1892., str. 560). Kakor slišimo, vzbuja dr. Štrekelj-a spis zanimanje zlasti med mlajšim razumništvom. Že so sklenili nekateri, da bodo jednako nabirali besede med narodom. Tako bode štel naš slovenski slovar ne samo 80.000, ampak 100.000 besedij. Tudi to besedno bogastvo bode pričalo o umu Slovencev, od Boga jim danem. Zelimo torej, da bi ga posnemali mnogi drugi. — Drugi spis: Dr. Matija Murko: »Enklitike v slovenščini.« Str. 51—86. To je konec razprave, katere večji kos je bil objavljen v »Letopisu Matice« za l. 1891., str. 1—65. Vprašanje o enklitikah marsikomu še ni jasno. »Dom in Svet« (n. m.) graja tudi napačno rabo enklitik. Toda pretrde so nekatere njegove besede. Za greh šteje, če kdo enklitiko stavi na prvo mesto v stavku, n. pr. »Se vidi, da si učen«. Da, svarili so nas pred takim počenjanjem. Toda dr. Murko ni tako ozkosrčen. Na mnogih vzgledih kaže, da enklitike stojé lahko tudi na začetku stavka, nosijo tudi glavni naglas in daljšajo celo svoje samoglasnike (str. 8 Let. 1891, prim. str. 55, 80 Let. 1892). To trdeč pobija kriva načela Podgorskega, P. Ladislava, Levstika, Cigaleta, ki so se premalo brigali za dejansko govorjenje našega jezika. Pravilo je sicer: enklitike stojé v slovenščini takoj po prvi naglašeni besedi v stavku, n. pr.: oče je prišel domov, ne pa: oče prišel je domov — toda zaradi tega še ni nemogoče, da stojé tudi na prvem mestu, n. pr.: Mi je pisal moj gospod (N. p.), ali Vodnikov granes: Me pesmi pojó. V tem oziru, pravi dr. Murko, je Levstik prav brezmiselno »popravljal« Preširnové poezije (str. 85, nsl.). Kaj primeren je tudi nauk, v kateri vrsti si

sledé enklitike, namreč zaporedoma, str. 75. Slovenščina hodi v tem vprašanju svojo pot. Vmes je razloženih mnogo drugih zanimivih prikaznij jezikoslovnih. Pisatelj je vnet, kakor dr. Štrekelj, za slobodo jezika, in ta mu daje tudi gibčnost. Naj bi spis pisatelji naši premislili, vsaj zadnji del; razsežnost naj jih ne oplaši. Le to obžalujemo, da je gosp. pisatelj navedel nekatere po vsebini nikakor ne lepe vzglede. — Ivan Steklasa je opisal življenje Jošta Josipa Turna (1533—1589), str. 87—120. Zanimiv je spis ne samo za zgodovinarja, marveč za vsakega Slovenca, ki hoče spoznati, koliko je naš narod že pretrpel, koliko se vojskoval za sveto vero in prostost. Pisatelju zgodovinskih povestij bode Steklasa pripravil lepega gradiva. Kaj hvaležni smo mu za opazko na str. 95, da so se na Kranjskem še v 16. stoletju rabila glagolska in cirilska pismena. To se dá dokazati. Omenja tudi upornih kmetov, str. 95. Temu dostavljamo željo: Ker je gospod pisatelj obdelal tako natančno zgodovino onih časov, ustregel bi nam zeló, ako bi opisal, kakšno je bilo gmotno, družabno stanje tedanjih kmetov, bolj ali slabše od dandanes, kakšna omika, kakšno življenje. — Kaj so bili martolosi, razlaga se šele str. 115, a moralo bi se koj prvič str. 97. Kdo je bil gospodar sv. »Bonifacija«, nisem mogel uganiti (str. 88); »omraženi« nadškof (ib.) mi je neumevna beseda. »Sodrževati« za nem. »enthaltend« ne vem ali kaže sprejeti. Zadrego v turških bojih so porabili kranjski stanovi v to, da so se potegnili »za versko slobodo protestantov v notr-avstr. deželah« (str. 99). Če so radi tega bili požrtvovalnejši, pač s tem še niso »dali lepega vzgleda požrtvovalnosti«, kakor trdi g. pisatelj (str. 100). Kdor rajši vse izgubi, kakor pravo vero, ta je res požrtvovalen. — J. Navratil: »Slovenske národne vraže in prazne vere.« (Dalje.) Str. 121—177. Med vsemi spisi v tem Letopisu nas ta dviga najviše, kažoč, kako se v vražah itd. slovanskih narodov in drugih jasno razodéva globoko prepričanje, da je božanstvo nad nami, da ima človek neumrljivo dušo, da je zveza med živimi in mrtvimi (str. 139). V tem oziru je preiskovanje Navratilovo neprecenljivo, in priporočamo vsakomu, naj mu pomaga zbirati. Brati treba, pa se spomniš marsičesa. Kaj zanimive so opazke o Svarožiču, Svarogu... str. 167 nsl. — »Zgodovina železarstva na Kranjskem. Spisal Anton Koblar.« Str. 178—200. To preiskovanje nam kaže, da je Slovenec že davno poznal omiko, in da je od nekaj slovelo Noriško železo. Pisava je kaj poljudna, da človek rad čita. Žalostno res pa je, da tako važen obrt na Kranjskem — naglo gine. Tudi kos socialnega vprašanja! — »O načinih skladanja števil«. Spisal dr. Simon Šubic, vseuč. prof. v Gradci. Tvarina bo marsikateremu nova, a je zanimiva. Človek vsak dan računa, a ne pomisli nič, koliko so mu polajšale bistre glave davnih časov, ki so iznašle ničlo, tako neznatno znamenje, pa ob enem tako koristno. Iz spisa

zvedamo tudi, da je naše navadno skladanje števil doma v Indiji. — V. Oblak je dodal nekaj popravkov in dostavkov spisu: «Doneski k hist. slov. dijalektologiji.» Str. 222—223. Slednji naha-jamo običajno Biblijografijo slovensko I. Tom-šiča, str. 224—40. Tajnika E. Laha poročilo z drugimi poročili vred obseza strani 241—304. Število udov je naraslo na 2200, za 43 več ko lani. Bog blagoslovi delovanje Matičino znanprej!

J. D.

Jezičnik. *Knjiga Slovenska v XIX. veku. F. Spisal J. Marn. XXX. Leto. V Ljubljani 1892. Natisnila in založila R. Miličeva tiskarna.* Nekaj izvodov je na prodaj v Katol. Bukvarni po 60 kr. — Z žalostnim sreem pišem poročilo o najno-vejšem in — zadnjem «Jezičniku». Marnemu pisatelju in vzornemu slovstvenemu zgodovinarju so opešale telesne moči; težko, da bi še kdaj pero sukala onemogla desnica.

Celih trideset let je snoval profesor-kanonik Marn «Jezičnika», nalagal počasi pa dosledno za-klad, iz katerega bodo vedno kopali naši slov-stveni zgodovinarji in pobirali zlata zrna za veli-častno zgradbo slovenske slovstvene zgodovine.

O slovstvu slovenskem so pred Marnom pi-sali slovenski: Matija Majar v «Drobtinica» l. 1849., Ivan Valjavec l. 1853. v «Slovenski slovstveni zgodovini», Anton Janežič l. 1854. v dodatku svoje slovnice in Iv. Macun l. 1863. v «Pregledu slovenskega slovstva.» A ti spisi so deloma kmalu zastareli, deloma so bili ne-popolni odlomki, iz katerih nisi mogel dobiti jasne podobe, kako se je razvijalo naše slovstvo. Drugačno zgodovino je podaril Slovencem Mar-nov «Jezičnik». Porodivši se l. 1863. ob tisoč-letnici slovanski, kazal je nekaj let (I—VIII) razvoj slovenskega jezika in opozarjal Slovence na staroslovenščino, v dobi, ko je pisatelj njegov pričel učiti slovenščino na gimnaziji Ljubljanski. Od IX. letnika pa (1871) obdeluje kamene za zgradbo slovstvene zgodovine slovenske. V 22 letnikih je opisanih več nego 250 slovenskih pisateljev.

«Jezičnik» ne opisuje slovstvenikov po dolo-čenem in časovnem redu, ker pisatelj njegov od začetka pač sam ni mislil, da mu bo toliko vzrasla in se razširila slovstvena zgradba nje-gova, ampak opisuje jih tako in v onem redu, kakor se mu je zdelo z ozirom na čas in okoliščine važnejše in priličnejše. Vendar lahko trdimo, da nam podaja celotno zgodovino slo-venskega slovstva XVI., XVII., XVIII. in posebno obširno XIX. stoletja. L. 1888. pa je s «Knjigo staroslovensko» podal neko podlago za Knjigo novoslovensko.

«Jezičnik» opisuje slovstveno zgodovino slo-vensko po trdnih in jasnih načelih. Osebe — trdil je pisatelj vedno — naj se v književni zgodovini opisujejo le toliko, kolikor je potrebno in koristno za njeno pojasnjevanje. Pač pa naj se razlagajo knjige, a vsikdar tako, da se dobre priljubijo, slabe pa pristudijo. Ob kratkem je vsakemu pisatelju načrtan življenjepis, na to pa sledé njegova dela. Vsakemu delu se ozna-čuje obseg ali pomen in za vzgled se podaje kak odlomek iz dotičnega dela. Povsodi poudarja,

da, kakor vse stvari, preslavljal tudi slovstvo neskončnega Boga. — Pisatelj je nad vse resnico-ljuben; piše v kratkih rekah, res jedrnato.

V 30. letniku je opisanih 20 slovstvenikov, deloma živih, deloma že mrtvih, nekaj pisa-teljevih šolskih tovarišev, pa nekaj učencev njegovih. Nekateri izmed njih so mu bili po-sebno dragi in ljubi.

Vrsto pričanja Slomšek II. — Frančišek K o-sar, nekaj let urednik «Drobtinic» in velik šolski prijatelj; nadaljuje jo marljiva književna bučela, Slovencem in Hrvatom znani Matija Valjavec-Kračmanov. Temu se dru-žita Matevž Frelj-Vitoški, ki je bil v mladih letih živahen slovstvenik, in Janez Bile, rodovitni nabožni pesnik. Za tema se vrstita pripoznani cerkveni govornik Matija Torkar in rajni Št. Peterski župnik v Ljubljani, Matija Hočevar. Dalje nas srečujejo rajna Mihael Žolgar in Jernej Križaj-Severjev, pa še živi Luka Svetec-Podgorski. Za temi se opisuje pet še živih zaslužnih du-hovnikov slovenskih: Andrej Marušič, Janez Vesel-Vesnin, Anton Zupančič. An-drej Zamejic in dr. Andrej Čebašek. Za njimi se navajata Marnova mladostna znanca Janez Terdina in Franjo Bradaška, pa dva najdražja učenca njegova Anton Kržič in dr. Anton Jeglič. K sklepu opisuje «Je-zičnik» slovstveno poslovanje pisateljevega brata Franja Marna in se poslavlja za vselej od nas s tem, da našteva slovstvena dela svojega očeta profesorja — kanonika — Josipa Marna, z opombo: «Kar tukaj o svojem književnem de-lovanju povem, povedano bodi zlasti zaradi «Jezičnika», nekdanjim vrstnikom v spomin, prihodnjim pisateljem slovstvene zgodovine pa v razumno porabo.»

Iz teh vrstic je razviden velik pomen «Je-zičnikov» v slovstvu slovenskem. Po njem je zaslulo slovensko ime; še bolj pa bode, ko nam sestavi kdo na podlagi njegovi slovstveno zgodovino. Dal Bog, da bi se sestavila tudi v pravem duhu! V tem obziru ponavljam besede Marnove v predgovoru k opisanemu «Jezičniku»: — «Kakor ni vse zlato, kar se sveti; tako ni vse dobro zrno, kar so nasejali po njivah na-šega slovstva tudi v tej knjigi opisani možje. Torej kličem o Knjigi Slovenski njenim čitate-ljem naposled še: Vse poskusite; kar je dobro, ohranite!» (I. Tes. 5, 21.)

Dr. Jos. Lésar.

Popotnikov koledar za slovenske učitelje. 1893. S popolnim imenikom šolskih oblast-nij, učiteljskih, ljudskih šol in učiteljskega osebja po Južno-Štirskem, Kranjskem, Primorskem in slovenskem delu Koroškega po stanji v začetku šolskega leta 1892/93. VII. leto. Sestavil in za-ložil Mihael J. Nerač, nadučitelj in urednik «Popotnikov» v Mariboru. Maribor. Tisk ti-skarne sv. Cirila. Str. 198 z «Beležnico». Cena nevez. 1 gld., vez. 1 gld. 25 kr. — Letos ima ta hvale vredni koledar zopet ono obliko, ka-koršno je imel predlanskim in popreje. Ker je inseratov malo, zato ima skoro vsa knjižica učitelju zanimivo tvarino. Kar smo rekli o tem koledarju druga leta, velja tudi o tem letniku, torej ponavljamo le svoje prejšnje priporočilo.